

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

LAW LIBRARY

059 348 128

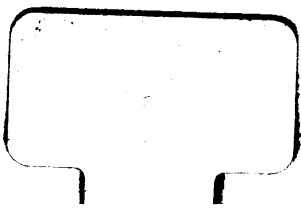
KOMLÓSSY

tti önállóságunk alapja

1903

HUN
964
KOM

HARVARD
LAW
LIBRARY

TISZTELET PÉLDÁNY

Hungary

NEMZETI
ÖNÁLLÓSÁGUNK
ALAPJA

651

A MAGYAR MŰVELTSÉG
REFORMÁCZIÓJA
A NÉMET BEFOLVÁSSAL SZEMBEN

III
KOMLÓSSY ÁRPÁD

PRINTED IN HUNGARY

BUDAPEST 1904

"Pallas" nyomdai vállalat és nyomdai társaság nyomdájában
K. D. 1904. 26.

Ára 20 fillér.

KRASZNAY FERENCZ könyvtára.

Folyó sz. 553

Csoport... 10. sz.

Beszerzés kelte év hó nap.

NEMZETI
ÖNÁLLÓSÁGUNK
ALAPJA

A MAGYAR MŰVELTSÉG
REFORMÁCZIÓJA

A NÉMET BEFOLYÁSSAL SZEMBEN

Írta

KOMLÓSSY, ÁRPÁD

PRINTED IN HUNGARY

BUDAPEST 1904

"Pátria" irodalmi vállalat és nyomdai rész.-társ. nyomása

IX., Úllői-ut 25.

HUN
GARY
PRINT

For TX
K

APR 17 1933

A magyar alkotmány helyreállítása óta több, mint egy emberöltő telt el s a magyar nemzet fejlődésének természetes céljához: a teljes nemzeti egységhez és önállósághoz most sem áll közelebb, mint akkor állott.

Ennek okát abban találom, hogy nélkülöztük a céltudatos és tervszerű magyar *nemzeti politikát*. Nem ismertük föl a nemzeti fejlődés követelményeit és szükségszerű egymásutánját; annyira nem, hogy az 1849-ben elnyomott és 1867-ben fölszabadult magyar nemzeti eszme mindmáig nem tudta megtalálni *cselekvőképességének kiindulási pontját*.

A magyar vezényszó tárgyában a múlt évben és idén lefolyt hosszú katonai vita az egész nemzetet meggyőzhette arról, hogy semmit sem lehet a végén kezdeni s hogy a nemzeti önállóság és állami függetlenség teljessége pusztán sérelmi szónoklatokkal és közjogi elméletekkel, chartákra, paragrafusokra való hivatkozással el nem érhető, mert a nemzeti önállóság követelményei a legfelsőbb fokon már nemcsak jogi, hanem első sorban hatalmi kérdést képeznek és csak a diadalmas *nemzeti erő* vívhatja ki azokat, esetleg charták és paragrafusok nélkül is.

Egyáltalában nemzeti létünk nagy függő kérdései mestersegesen, számtani föladványok módjára meg nem oldhatók; kedvező megoldásuk csak a nemzeti erő és nemzeti munka természetes *eredménye* gyanánt képzelhető el. Mélyebbre kell tehát tekintenünk s egyoldalú közjogi politika helyett nagyszabású, a nemzeti élet egész körére kiterjedő politikával kell *szervezni* és *erősíteni* a nemzetet, fejleszteni elsősorban a nemzeti erő két főtényezőjét: a nemzet *műveltségét* és *gazdagságát*. Önállóságunk megvalósítását pedig oly téren

kell kezdenünk, ahol arra képesek vagyunk, ahol nemzetünk keze semmiképen megkötve nincs.

Nézetem szerint mindenekelőtt *kulturális* erőre és önállóságra kell szert tennünk, mert ez lehet egyedüli alapja gazdasági és politikai önállóságunknak is.

Tévedés ugyanis az a hiedelem, hogy a mi nemzeti önállóságunknak csak *Ausztria*, illetve vele való államjogi és vámügyi kapcsolatunk a főakadálya. Ezek tényleg a legszembe-tűnőbb, de csak formális akadályok. Lényegileg azonban a mi nemzeti önállóságunk főakadálya az *egész németiség* és annak *kulturális befolyása*, amely nem ismer földrajzi határokat.

Ez ellen az általános *német veszély* ellen csak úgy védekezhetünk, ha hazánkat *önálló magyar kulturterületté* teszszük. Ha ez sikerül, a német befolyás főforrását, a német veszély *gyökerét* vágjuk el.

Elsősorban tehát *nemzeti műveltségünket* kell reformálnunk és önállóvá tennünk. A mai magyar műveltség sem nem eléggé nemzeti, sem nem eléggé európai, hanem — külsőleg magyaros köntösben — túlnyomóan *német szellemű*. Műveltségünket e német szellem nyomasztó hatása alól kell emancipálni, mert ez a főakadálya *nemzeti önállóságunknak* és azzal kapcsolatban *európai érvényesülésünknek* is. Nemzeti jelleget kell adnunk a magyar műveltség egész területének, nemzeti szellemmel kell betöltenünk aljától ómegáig: az Akadémiától az orfeumokig minden intézményünket, mely a műveltséggel bárminő összefüggésben áll; e mellett pedig arra kell törekednünk, hogy műveltségünk értékét Európa és az egész világ megismerje és elismerje.

S műveltségünk nemzeti reformációjában bennünket nem akadályozhat meg senki, mert kezünkben van a reformálásnak leghathatósabb eszköze, minden műveltségnek alapja: az *iskola*.

A magyar nemzet kulturális és gazdasági megerősödésének s ennek folytán önállóságának kiindulási pontja más nem lehet, mint *közoktatásunk gyökeres átalakítása*. Nemzeti újjászületésünk munkáját a közoktatás terén kell kezdenünk, amely a nemzet szabad rendelkezése alól semmiképp nincs kivonva s amely téren mégis — önhibánk folytán — legnagyobbban nehezedik ránk a német befolyás. Nem

túlozok, ha alapjában véve ennek tulajdonítom, hogy a 18 évig tartó abszolút korszak romboló hatását a rákövetkező kétannyi idő alatt sem tudtuk kiheverni.

Politikusaink a közoktatásügyi kérdések iránt általában nem nagy érdeklődést mutatnak. Évente sok jóakarattal, de kevés kritikával szavazzák meg a közoktatási költségvetést, azt hívén, hogy a közoktatás kérdései csak szakférfiaknak, pedagógusoknak valók, holott azok a nemzeti politika *alapvető* kérdéseit képezik. Hogy többet ne mondjak, *közgazdasági* hátramaradottságunkon is csak az oktatás reformja, a mainál megfelelőbb nevelés által lehetne segíteni. Az *állam* ugyanis, a melytől nálunk mindent vár mindenki, *gazdagságot* és ipart közvelesen nem teremthet, de teremthet *műveltséget*, amely az ipart létrehozni képes és általában előrelátó, cél-tudatos *művelődési politikával nevelheti a nemzetet* erkölcsi és anyagi céljai elérésére.

Eddigi közoktatási politikánk főleg a *népoktatásra* vetette a súlyt, melynek nagy jelentősége kétségtelen, de a *közép-oktatást* én ennél is fontosabbnak tartom, mert szerintem első sorban azoknak műveltségére kell fektetnünk a fősúlyt, akik a középiskolából és annak alapján elvégezhető főiskolákból kikerülve, a nép *vezetői* és *nevelői* lesznek.

A középiskolai oktatás volna arra hivatva, hogy fejlődésre segítse a magyar nemzet társadalmának még eddig kellőképpen ki nem alakult gerinczét: az egységes, művelt és gazdagodásra képes *értelmiségi középosztályt*, amely egyrészt képes legyen rá, hogy anyagi boldogulásra vezesse az ország népét s műveltségének és gazdagságának varázseréjével a maga körébe tudja vonni a másajkú nemzetiségeket, másrészt pedig hathatós nemzeti ellenállást tudjon kifejteni az önállóságunkat fenyegető külső befolyások ellen, sőt — anyagi függetlensége által — saját államunk kormányának olykor veszedelmessé válható mindenhatóságával szemben is.

A mai magyar középiskolák nagy hivatásuknak egyáltalában *nem felelnek meg*. Egész rendszerük németből van átplántálva; tantervük elavult s ma sem egyéb, mint az 1850-ben ránk erőszakolt osztrák „Organisations-Entwurf“ toldozott-foldozott kiadása. A tanulónak sem eléggé nemzeti, sem eléggé egyetemes, sem eléggé gyakorlati műveltséget nem nyújtanak és

azt sem az életre, sem a főiskolai tanulmányokra kellőképpen elő nem készítik.

A magyar kultúrpolitika elsőrendű föladatának tehát a *középiskolák* és a szintén változtatást igénylő egyenrangú szakiskolák *gyökeres reformját* tartom, a mely reform csaknem egyet jelent *az egész magyar műveltség reformációjával*.

A *középiskolai reform* nagyfontosságú kérdései közül e kis röpiratban csupán a *nyelvek tanításával*, jobban mondva *a magyar műveltség és az idegen nyelvek közti viszony* általános kérdésével foglalkozom.

E kérdés nemcsak a középiskolai reformnak, hanem az egész magyar műveltség reformációjának mintegy *bevezető kérdését* képezi, mert a középiskolai oktatás terén túl messze kihatván s nemzeti önállóságunk, európai helyzetünk és a német befolyás kérdésével szoros összefüggésben állván, elsősorban *politikai természetű*. Épen ezért a középiskolai oktatás szűkebbkörű kérdéseit megelőzőleg s azoktól különválasztva tárgyalandó.

* * *

Hogy a nemzeti önállóságunk főakadályát képező *német befolyás* 1867 óta sem enyhült, sőt azóta folyton terjed, úgy, hogy ma már nemcsak önállóságunkat fenyegeti, hanem — a hazánkban élő németajkú lakosság nemzetiségi mozgolódása folytán — nemzeti egységünk megbontásához is hozzájárul, annak nagyrészt mi magunk vagyunk az okai, mert alkotmányunk visszanyerése után, a helyett, hogy a német műveltség, nyelv és szellem befolyásának a rendelkezésünkre álló eszközökkel igyekeztünk volna gátat vetni, tág teret hagyunk e befolyás terjedésére.

A látható osztrák politikai uralom alól felszabadulva, a *német kultúra* kevésbé látható, de annál veszedelmesebb uralma alá hajtottuk önként a fejünket s ezzel nemcsak nemzeti önállóságunk elé, hanem ezzel kapcsolatban — mint majd alább rátérek — európai érvényesülésünk elé is mi magunk gördítettük a legfőbb akadályt.

A német kultúra reánk gyakorolt befolyásának legnagyobb

erőt az ad, hogy a magyar középiskolákban ma is rendes, kötelező tantárgy a *német nyelv és irodalom*.

Végezzünk először az *irodalommal*.

A középoktatás nemzeti céljaihoz képest annak *tengelyét* a nemzetf nyelv és irodalom tanításának kell képezni. E céllal homlokegyenest ellentétben áll az, hogy a középiskola *bármely más* nemzet nyelvét a magyar nyelvhez hasonlóan, az illető nyelv *irodalmával* kapcsolatban, mintegy irodalmi alapon tanítsa. Nézetem szerint önérzetes nemzet a maga középiskolai rendszerében *semmiféle* idegen élő nyelvet és irodalmat erre a piedesztálra nem emelhet, idegen kultúra előtt így meg nem hódolhat, mert ezzel saját nemzeti jellegét veszélyeztetheti. Különösen veszélyes ránk nézve, ha mi ezt a némettel tesszük.

A középiskolákban tehát az idegen (német, francia) irodalmaknak az illető nyelvvel kapcsolatban való tanítása föltétlenül *eltörlendő*. Tessék a középiskola tantárgyai közé fölvenni a *világirodalom történetét*, a melyben *minden* nemzet irodalma aránylagos részt kaphat s melynek ismerete az egyetemes műveltségnek amúgy is szükséges — de nálunk mindeddig nélkülözött — kiegészítő részét képezi. Egyes idegen irodalmak bővebb tanulmányozása s azok termékeinek részletesebb ismerete azonban csak az egyetemi oktatás és a magántevékenység körébe tartozhatik.

A középiskola — ha egyáltalában tanít idegen élő nyelveket, — föladata pusztán azok *gyakorlati tanítása* lehet, sem több, sem kevesebb, mert máskülönben az élő idegen nyelvek középiskolai tanításának elfogadható célja nincs. Pedagógusaink nagy része ugyan ettől eltérő állásponton van, de ebben a kérdésben nem megkövült tanügyi doktrinák, hanem csakis az élő *nemzeti érdekek* lehetnek irányadók.

A kérdés itt csak a körül forog: kívánja-e a nemzet érdeke, hogy a középiskolából az életbe kikerülő vagy valamely főiskolába menő művelt magyar ifjú anyanyelvén kívül más élő nyelvet is bírjon? Ha igen, ha egy vagy több idegen nyelvnek az egész művelt magyar középosztály által való általános elsajátítása kívánatos, akkor annak vagy azoknak tanítását nem lehet a bizonytalan magántevékenységre bízni, hanem csakis a középiskolára.

A középiskolának ez a nyelvkérdése egyúttal a legfontosabb magyar *kultúrpolitikai kérdés*, mert szoros összefüggésben áll egész műveltségünk, nemzeti önállóságunk és európai helyzetünk kérdésével s csak ez utóbbiak mérlegelése alapján dönthető el.

A magyar nemzet, midőn a többi európai nemzet példájára a múlt század negyvenes éveiben teljesen megszüntette a *latin nyelv* közéleti használatát, ezt a magyar nemzeti nyelv és műveltség fejlődésének természetzerű követelménye gyanánt tette, de ugyanakkor nemzetközi szempontból igen nehéz helyzetbe jutott, amely nehéz helyzettel azonban azóta sem vetett számot.

A latin nyelv volt az a kapocs, mely ezelőtt Európa és az egész világ népeit egymással szellemileg összekötötte. Letűnését az elterjedt nyelvű nagyobb nemzetek nem nagyon érezték meg, de annál inkább a kisebb nemzetek, különösen pedig mi, a teljesen rokonnélküli és *elszigetelt nyelvű magyar nemzet*. Reánk nézve a latin nyelv, mint a nemzetközi érintkezés eszköze, kiváló fontossággal bírt, letűnése után tehát mihamarabb gondoskodnunk kellett volna róla, hogy hiányát valamiképpen *pótoljuk*. Ezt azonban mindmáig elmulasztottuk, aminek eredménye az, hogy azóta mintegy kiestünk az európai szellemi közösségből; nem hallják meg a szavunkat a többi nemzetek, mi sem igen értjük meg őket, úgy hogy ma jóformán a magyar nemzet *Európa siketnémája*.

Ezen az állapoton, melynek úgy kulturális és közgazdasági, mint általános politikai szempontból nagy kárát valljuk, mindenesetre változtatni kell. Az izolált nyelvű magyar nemzet társadalmának, sőt magának az államnak is föltétlenül szüksége van egy olyan *közvetítő-nyelvre* vagy segédnyelvre, melylyel a külfölddel való érintkezéseink czélszerűen lebonyolíthatók. Ez a nyelv pedig nem lehet más, mint a *francia* nyelv, mely a régi latin nyelvnek a nemzetközi érintkezésben való pótlására leginkább alkalmas.

A kérdés rendezése annál sürgősebb, mert eddig nem ismervén föl annak fontosságát és elmulasztván megoldását, indolenciánk folytán a viszonyok önként hozták magukkal, hogy akaratumk ellenére is a *német nyelv* jutott előtérbe, mint a külfölddel való érintkezésünk nyelve. Ez a körülmény pedig ránk nézve a legnagyobb mértékben veszedelmes.

Ausztriával való szoros közjogi kapcsolatunk s általában a német kulturális és hatalmi területtel való szomszédságunk folytán a *német* nyelvnek a külfölddel szemben való csaknem kizárólagos használata már magában véve alkalmas arra, hogy egyrészt a külföld előtt önálló államiságunkat elhomályosítsa, másrészt pedig megerősítse azt a tévhitet, hogy eredeti magyar műveltség nincs, hogy a magyar műveltség csak a németnek függeléke s Magyarország tulajdonképpen a német kultúrterületnek kiegészítő része.

A német nyelvnek a külfölddel szemben való általános használata veszedelmes ránk nézve minden formában: szóban, írásban és nyomtatásban; és minden téren: magánérintkezésben, tudományban és kereskedelemben. Hogy annak használata mily káros és szégyenletes állapotot teremtett ránk nézve, az leginkább a *szóbeli* érintkezés terén tűnik ki s tapasztalhatta ezt minden magyar ember, aki valaha az Ausztrián és Németországon kívüli külföldön járt és ott a német nyelvvel élt.

A külföldiek a német nyelvet használó magyart természetesen egy kalap alá foglalják a némettel vagy osztrákkal. Annyival inkább, mert a *német nyelv* — bár előkelő kultúrnyelv, de — *nem igazi világnyelv*, mint ahogy a mi elfogult magyarjaink nagy része képzei. Úgy hogy a német nyelv az egész külfölddel való érintkezésre még akkor sem volna alkalmas, ha egyébként annak használata ránk nézve nemzeti szempontból teljesen veszélytelen volna is.

Hogy a német nyelv *nem világnyelv*, azt maguk a művelt németek is belátják s Németországon, Ausztrián és — Magyarországon kívül nem is restellenek francziául vagy angolul beszélni, amely két nyelvet vagy legalább azok valamelyikét a németek nagyobb részét tudják. Világnyelvnek csak a magyarság más idegen nyelvet nem tudó többsége képzei a németet s éppen azért a nem-német külföldön is — risum teneatis — jobban ragaszkodik annak használatához, mint maguk a németek.

Igazi világnyelv csak az, amely *nemzetközi* elterjedtséggel bír, vagyis amelyet nemcsak az illető nemzet, hanem idegen nemzetek is általánosan használnak. Szóval — éppen úgy, mint ahogy a városok világvárosi minőségét is nem lakos-

ságuk száma, hanem kereskedelmi és idegenforgalmuk nagysága határozza meg, — a világnyelvi minőség is nem az illető nyelv számbeli, hanem nemzetközi kiválóságától függ.

Ebből az egyedül helyes szempontból véve a dolgot, csak két igazi világnyelv van: a *francia* és az *angol*. A kettő között az a különbség, hogy az angol inkább a világműködés kereskedelemnek, az óceánok közlekedési forgalmának a nyelve és súlypontja Észak-Amerikára esik. Az *európai* népek érintkezésének, az európai kontinens nemzetközi forgalmának azonban fő-fő közvetítő nyelve a *francia* és kétségkívül az is marad, míg az európai civilizáció mostani alapjai fönállanak.

A francia nyelv, mint Európa nemzetközi nyelve, nemcsak a diplomácia és művelt társadalmi érintkezés terén lépett a letűnt latin helyébe, hanem *kereskedelmi* tekintetben is legfőbb közvetítő nyelve Európának, különösen a Kelettel, a Balkánnal és Levantéval való forgalomban, a mi ránk nézve közgazdaságilag elsőrendű fontossággal bír.

Egyedül a *francia nyelv* alkalmas arra, hogy — mint közvetítő nyelv — összekapcsoljon bennünket egész Európával s mintegy visszavezessen az európai kultúra magasabbrendű közösségébe, a melytől mostani félszeg helyzetünkben annyira el vagyunk szigetelve. A tőlünk távol eső francia nemzet nyelvének a külfölddel szemben való használata nemzeti önállóságunknak sem árthat, sőt épen e nyelv segítségével vihetjük nemzeti igazainkat Európa és az egész világ színe elé s védelmezhetjük leghathatósabbban nemzeti érdekeinket bármely ellenséggel szemben, egyebek közt a német befolyással szemben is.

Hogy a külföldön nem ismernek bennünket eléggé, illetőleg félreismernek, annak főoka az, hogy a külföld most jobbára csak a külföldi *német sajtó* révén vesz rólunk tudomást s így természetesen *német szemüvegen keresztül* lát bennünket. Viszont mi is — bár jobban ismerjük a külföldet, mint a külföld bennünket — mégis a külföldi dolgokról igen gyakran német világításban nyerjük az értesüléseket.

Ha a magyar politika által igénybevehető tőke képes volna arra, hogy áldozatok árán egy-két jól szerkesztett *francia nyelvű napilapot* Budapesten létrehozson, néhány év alatt mint ködös párázat oszlanék szét mind az a sok

téves hiedelem, helytelen balvélemény, amely ellenségeink egyoldalú információja folytán a külföldön el van rólunk terjedve. Különösen fontos volna, hogy mindenekelőtt a *kormány* támogatásával jöjjön létre egy félhivatalos jellegű francia nyelvű napilap, mert egy ilyenből a külföldi közvélemény a magyar kormány intenczióit jobban megismerné, mint akárhány német nyelvű szócsó révén. De a közjogi ellenzék is csak egy francia nyelvű organum segítségével tudná a maga törekvéseit az egész külfölddel megértetni.

A francia nyelvnek a külfölddel való szóbeli és írásbeli érintkezésben való általános — bár nem kizárólagos — használata *közgazdasági* tekintetben is javunkra válnék s meg vagyok róla győződve, hogy a nálunk oly régóta áhított *idegenforgalmat* is megindítaná. Ha a külföldiek jobban megismernek bennünket s ha nálunk nemcsak a magyar és német, hanem az általánosan elterjedt francia nyelvvel is boldogúlni fognak, bizonyára nem kerülük majd annyira országunkat, mint most.

A francia nyelv közvetítő szerepét azonban véleményem szerint nemcsak a magyar társadalomnak, hanem a *magyar államnak* és általában a magyar hatóságoknak is igénybe kellene venni s azt a külfölddel szemben a magyar államnyelv mellett *hivatalos segédnyelv* gyanánt alkalmazni.

A közlekedés könnyűsége, a világforgalom óriási növekedése az idegen államok hatóságai között való hivatalos írásbeli érintkezést is rendkívüli módon megszorította s minden államnak érdeke, hogy ez az érintkezés simán és gyorsan, tehát lehetőleg közvetlenül bonyolítottassék le. A magyar közhatóságoknak a külföldi hatóságokkal való levelezése jelenleg a lehető leghosszadalmasabb és legnehézkesebb. Alsóbbfokú közhatóságaink nagy része a külföldi hatóságokkal közvetlenül nem is levelezhet, hanem csak a minisztériumok útján s felsőbb hatóságaink is csak hosszadalmas fordítási eljárás segítségével, ami az elintézéseket végtelenül hosszúvá teszi. Ezt a hátrányos rendszert, amely a XX-ik századba nem való, csakis a mostani nyelvi nehézségek teszik indokolttá. E nyelvi nehézségeket azonban a francia nyelvnek, mint hivatalos segédnyelvnek használata megszüntethető.

Jogot kellene adni az összes magyar hatóságoknak arra, hogy a külföldi hatóságokkal a francia nyelv segítségével *közvetlenül* is levelezhessenek s — a viszonzóság elvének alapján — azoknak francia nyelvű megkereséseit közvetlenül elfogadhassák és elintézhessék. Amely külállam a francia nyelv közvetlen használatához a maga részéről nem alkalmazkodnék, azzal szemben természetesen fönntartandó volna a hivatalos levelezésnek eddigi hosszadalmas módja. De valószínű, hogy a francia nyelv *kölcsönös* közvetlen használata tárgyában a külállamok túlnyomó részével nemzetközi megállapodásra lehetne jutni.

A magyar hatóságoknak a külföldiekhez intézett átirataiban azonban a francia nyelv mindenkor csak, mint *segédnyelv* volna alkalmazandó olyanformán, hogy az átiratok *hasábosan* küldetnének, *magyar és francia* nyelven s az eredeti aláírás és pecsét a magyar szöveg alatt használtatnék, a francia szöveg alatt pedig csak a fordítás helyessége igazoltatnék.

A francia nyelvnek hivatalos segédnyelv gyanánt való használatát — kölcsönösség esetében — természetesen *Ausztriával* szemben is érvénybe kellene léptetni, sőt véleményem szerint *Horvátországgal* is. Horvátország ugyan nem külön állam, de országos önállósággal és külön hivatalos nyelvvel bír s a magyar és horvát hatóságoknak a mostani fordítási eljárás segítségével való levelezése a magyar állam kiegészítő részét képező országgal való hivatalos érintkezésünknek nagy hátrányára van.

Általában a Magyarország és Horvátország közötti viszony kedvezőbbé tételéhez nagyban hozzájárúlna az, ha nemcsak mi, hanem a horvátok is kiegészítenék középosztályuk műveltségét a francia nyelv tudásával. Magyarok és horvátok közt nemcsak a politikai, hanem a társadalmi és közgazdasági érintkezést is főleg a nyelvkülönbség nehezíti meg. Régebben a két ország közt a latin nyelv volt úgy a hivatalos mint a társadalmi érintkezés nyelve, sőt részben a magyar is. A latin nyelv letűntével Horvátország is alávetette magát a *német* kultúra hatásának s a német nyelv ott még általánosabb, mint nálunk. E nyelv azonban, mely egyik fél előtt sem rokonszeves, az egymással való érintkezést természetesen nem segítheti elő. Az indifferens *francia nyelv*

alkalmas volna arra, hogy közelebb hozza egymáshoz a két nemzetet s enyhítse a közöttük levő ellentéteket, egyúttal pedig megszüntesse közöttük a német nyelv kénytelen használatát.

Nyilvánvaló, hogy a francia nyelvnek a magyar nemzet életében az itt vázolt módon való térfoglalása esetén, — bármennyire szorítsuk is e nyelv tanítását pusztán a gyakorlat igényeire s használatát az idegen országokkal és magyarul nem tudó idegenekkel való érintkezésre, — kikerülhetetlen volna az, hogy a francia kultúra és francia szellem is nemzetünkre az eddiginél nagyobb hatást ne gyakoroljon.

Ez a hatás azonban korántsem lehet oly nagy mérvű, hogy nemzeti egyéniségünket veszedelemmel fenyegethetté. A távol-eső francia nemzettel sem politikailag, sem közgazdaságilag nem állunk oly összeköttetésben, hogy ránk gyakorolt kultúrális hatása valaha túlságosan intenzívvé válhatnék. Ezenkívül olyan *egyoldalú*, monopóliumszerű hatást sem gyakorolhat ránk a francia kultúra, mint most a német. Hatásának egyoldalúvá válását lehetetlenné teszi éppen a német kultúrának közeleső fekvése, amelytől teljesen eszentül sem zárhatjuk el magunkat. S ha két nagy kultúra bizonyos kisebb mérvű és ellenőrizhető hatást gyakorol reánk, az együttvéve sem lehet olyan veszedelmes, mint a mostani állapot, midőn a szomszédos német kultúrának egyoldalú, nyomasztó befolyása alatt állunk.

Bizton remélhetjük tehát, hogy a francia nyelvnek, mint nemzetközi érintkezésünk eszközének elfogadásával és a német nyelvnek hátraszorításával sem „csöbörből vödörbe“, sem „két szék közt a pad alá“ nem fogunk esni.

Az eddigiekből nyilván következik, hogy a magyar értelmiségi osztálynak a nemzetközi jellegű *francia nyelv* bizonyos mérvű tudása általános szükségletét képezi; a *német nyelv* azonban, mely reánk nézve nemzeti szempontból veszedelmes, európai szempontból pedig nem eléggé hasznavehető, a művelt magyar embernek általánosan *nem szükséges*.

Ehhez képest a *középiskolában*, mely arra van hivatva, hogy a magyar értelmiségi középosztály túlnyomó tömegének az egyetemes műveltséget megadja, az élő idegen nyelvek közül *csak a francia nyelv* tanítandó. A német nyelvnek a

középiskolákban a hazánkban levő többi nem magyar nemzetiségi nyelv fölött semmi előjogot nem kell adnunk; a *német nyelv* csak egyes *szakiskolákban* tanítandó, ahol az szükségesnek mutatkozik.

A *francia nyelv* középiskolai tanítását véleményem szerint a *harmadik osztályban* lehetne kezdeni, mert nemzeti szempontból elsősorban szükséges, hogy a tanuló *magyar* nyelvtudása erősödjék meg s épen ezért az iskolában körülbelül 12 éves koráig *semmiféle* — se holt, se élő — *idegen* nyelvet ne tanuljon.

A francia nyelvtanítás teljesen *gyakorlati* legyen. Megbízható grammatikai alapot adjon, de főcélja az legyen, hogy a tanuló a középiskola végeztével a francia nyelvet *szóban és írásban* gyakorlatilag bírja. Főfontosságúnak különösen az *utóbbít* tartom, mert — ha a francia nyelvet nemzetközi érintkezéseink nyelvévé teszszük, mindenesetre többször fogjuk azt *írásban* használni, mint élőszóval. A középiskolai tanuló a francia nyelvben kellő beszédbeli folyékony-ságra is tegyen szert, de mégis legfőbb cél az legyen, hogy az iskola végeztével francziáról magyarra és viszont hibátlanul tudjon *fordítani*, francia nyelven könnyedén tudjon *fogalmazni* és kiváltképen jól megtanulja a modern francia *levelezési stílust*.

A francia nyelv hasonló módon való tanítását a középiskolával egyenrangú *szakiskolákban* is szükségesnek tartom. Ezek között a *kereskedelmi iskolában* a franczián kívül mindenesetre tanítandó továbbra is a *német nyelv*, sőt — mivel a kereskedői műveltséget minél több idegen nyelv tudása teszi értékessé, tanítandó volna még az *angol* nyelv és esetleg az *olasz* is, természetesen valamennyi gyakorlatilag. A kereskedelmi iskolán kívül a *német* nyelv még a vasúti, postai és távirdai szolgálatra képesítő szaktanfolyamon is tanítandó volna.

A *német nyelv* bizonyos kisebb mérvű tudása a *közös hadseregbe* besorozott egyéves *önkénteseknek* ezidőszerint föltétlenül szükséges. Részükre az állam az ország nagyobb városaiban három hónapra (július, augusztus, szeptember) terjedő *ingyenes tanfolyamokat* állíthatna föl. Ennyi idő alatt — mindennapos gyakorlat mellett — a németül nem tudó

intelligens magyar ifjú elsajátíthat annyi német tudást, amennyi a katonai szolgálathoz elégséges.

Még csak a nyelveknek a *leánynevelés* keretében való tanításáról kell néhány szót szólanom.

A magyar középosztály családjai csekély kivétellel semmit nem törődnek azzal, hogy fiúgyermekük idegen nyelvet tudjanak, de ezzel szemben leánygyermeküket valóságos *mániával* tanítatják mindenféle elképzelhető idegen nyelvre. Holott a nőnek, aki rendeltetésénél fogva kevesebbet forog és szerepel a külvilágban, a közéletben a férfinál, természetesen nem lehet annyira szüksége idegen nyelvekre, mint a férfinak. A nyelvtanítás örve alatt árasztja el aztán országunkat a sok *idegen nevelőnő*, veszélyeztetvén magyar nőink jelentékeny részének nemzeti nevelését.

Ha a művelt magyar férfinak általában elég egy idegen nyelvet: a francziát tudni, elég ennyi a magyar nőnek is. A *német* nyelvet tehát a *leányiskolákból* is ki kellene küszöbölni s az idegen nyelvek közül azokban is csak a *franczia* nyelvet tanítani. Minthogy azonban éppen a leánygyermeküket igen sok család teljesen otthon nevelteti, e szempontból az is szükséges volna, hogy a magyar állam hivatásos magyar *nevelőnőket* képezzen, akik az általános tankepesítésen kívül zenében és gyakorlati nyelvtudásban is jártasak levén, képesek legyenek hazánkból az idegen nevelőnők áradatát legalább részben kiszorítani.

